

«Saj vem. Predolgo sem bil pri vas. — Zapodili ste me.»

Zdaj se je smejal tudi gospod Murn:

«Fant! Kar s palico vas bom.»

«Poslušajte, Turk! Zdaj morate priti vsak dan k nam na kavo.»

Šele zvečer se je Leon poslovil od hiše št. 1. Mile ga je spremljal, da bi se pogovoril z njim, zdelo se mu je potrebno.

«Boš videl, Mile, da me ne bo več, ker človek nikdar ne more od vas domov.» Leon govori in gleda hladno po ulici. Glej, prav takole bi lahko rekel, mogoče kmalu spet pridem, si misli Mile. Po poti do doma se mu vrača ista misel že drugič, s tako mislijo gre človek domov, kadar je naenkrat bolj sam. Mogoče prideva nekoč k njim oba, tako, kakor je prišel Turk, sama, mogoče niti ne bova vedela, kam greva, in gospoda in gospe Murnovke ne bo več.

S T R A Ž N I K

V I N K O K O Š A K

Prav za prav bi vas moral ukleniti», je rekel stražnik Ivanu Kranjcu, ki ga je moral spremiti z vlakom v preiskovalne zapore oddaljenega mesta. «Toda če mi obljubite, da ne pobegnete, vas ne bom uklenil.»

Nato sta odšla molče na postajo in sedla v vlaku v poseben oddelek.

«Dolga bo», je spregovoril stražnik, slekel plašč in ga obesil v kot. «Prav za prav ne grem nič kaj rad, revmatizem imam in v vlaku se človek najlaže prehladi.»

Potem sta spet molčala in namestila svoje stvari po policah.

Naenkrat se je stražnik obrnil h Kranjcu:

«Ampak vaše obleke je škoda za zapor. Obleči bi morali kaj slabšega. V takihle zaporih se obleka tako pokvari in dandanes je vse tako drago. Koliko jo porabim samo jaz v službi. Le pogledajte, kako oguljen je moj plašč, no, pa upam, da mi ne bo treba kupiti novega.»

«Zakaj ne?» je vprašal Kranjec.

Ni mu odgovoril naravnost.

«Koliko, mislite, da imam službe? Petindvajset let, pa brez vojne. Pred prevratom sem bil v Trstu, potem so me internirali Italijani in tri mesece vlačili po taboriščih, ker sem poslal fanta čez mejo v šole. Končno so me vendarle izpustili in dobil sem službo tukaj. Do predlanskim sem delal službo zunaj, sedaj pa ne morem več in me uporabljajo le še v notranji, ali pa za stražo javnih poslopij. Sicer pa mislim kmalu v pokoj; samo na novo službeno pragmatiko čakam, zato si tudi ne kupim novega plašča.»

«Ali ni neroden takole visok ovratnik?» ga je vprašal Kranjec, ko je videl, kako težko diha, ko je malo delj govoril. «Zakaj pa se ne napravite malo bolj udobno?» Potem je vzel s police svojo aktovko in začel razkladati po klopi jestvine, da bi večerjal. Ponudil je tudi svojemu spremljevalcu. Sprva se je ta branil, nato pa je vseeno vzel, samo Kranjec mu je moral obljubiti, da tudi on ne bo odklonil njegovega. V zavitku je namreč imel nekaj sira in šunke ter črnega kruha in pollitrsko steklenico dalmatinskega vina.

Preden sta začela jesti, je stražnik odpel bluzo in odložil ovratnik ter pas s samokresom na polico. Ko sta se nasitila, sta popila vsak pol steklenice vina.

Enolično udarjanje koles ob tračnice, popito vino in utrujenost sta ju vedno bolj uspavala.

Kranjec je sedel v kot in se naslonil na plašč, da bi zaspal. Stražniku pa se je hotelo govoriti, ker ni smel zaspati. Pravil je Kranjcu o svoji družini, o sinu, ki bo letos maturiral in tako hvala bogu prišel do kruha, in o hčerki, ki je že nekje v pisarni, da malo pomaga doma.

Potem je spet začel o plašču: «Če ne bodo kmalu sprejeli pragmatike, si bom res moral kupiti novega.» Ogledoval je plašč od vseh strani in poznalo se mu je, da res ne bo več dolgo zdržal.

Spet sta utihnila. Kranjec je kmalu zaspal. Ko se je čez kako uro zbudil, je videl stražnika, kako se bori s spancem. Zasmilil se mu je, zato mu je rekel: «Pa se še vi malo naslonite in zaspate; gotovo ste utrujeni.»

«Včeraj sem imel nočno,» je pravil stražnik, «danes pa me je poklical predstojnik, ko sem prišel v službo, k sebi in vprašal, ali bi vas hotel spremiti. Da bi sicer že lahko šel kdo drug, vendar pa, da bi mlajšega težko pogrešil, ker je precej opravka zunaj. Potlej pa je še rekel, da niste nevarni in da se mi ni treba bati, da bi mi ušli. No, pa sem si mislil, kaj hočem, morda pa bi le šel, v teh krajih še nisem bil in nekaj jajc, moke ali masti lahko kupim za dom. Pravijo, da je tam precej ceneje kot pri nas. Zdajle pa sem prav za prav precej zbit; saj veste, včeraj nočna, danes vi, jaz sem pa že star.»

«Ne uidem vam, nikakor ne,» je rekel Kranjec in si mislil: «če bi tudi nameraval, temu gotovo ne bi, star je in prav za prav dober človek; kakšne sitnosti bi mu napravil s tem, morda bi zgubil še službo, on pa že računa na pokojnino.»

Zleknila sta se vsak v svojem kotu in zaspala.

Kranjec se je zbudil precej zgodaj. Skozi okno je videl medle silhete mimo bežečih brzojavnih drogov, na obzorju se je svetlikalo, v nekaterih oknih vaških hišic je gorela luč.

V kupeju je bil slab zrak, Kranjec je čutil v ustih neprijeten okus, kakor po neprespani noči. Hotel je odpreti okno, da bi se malo osvežil. Ko pa je pogledal na svojega spremljevalca, ki je trdno spal in kateremu se je poznala utrujenost na obrazu, mu je bilo hudo, da bi ga zbudil. Stopil je preko njega, ki je imel noge uprte ob steno, tiho odprl vrata in stopil na hodnik. Odprl je okno in strmel v pokrajino.

Čez nekaj časa je zaslišal za seboj težko dihanje, pogledal je v kupe in zagledal stražnika, kako si menca oči in se ne more spomniti, kako je zašel semkaj. Vstopil je v kupe in se zasmeljal:

«Ali ste že mislili, da sem vam ušel?»

«Ah, saj vem, da ste dober človek,» mu je odvrnil stražnik, «le zakaj neki se pečate s takimi rečmi. Škoda vas je. No, mislim, da ne bo hudega in se bova kmalu spet kje srečala. Pa ne takole kot zdaj. Samo, če me boste hoteli poznati takrat. Prav nihče nas ne mara, še matere grozé otrokom z nami. Moj bog, kako pač mora človek živeti, saj ni najprijetneje otepavati se vse življenje s pijanci in barabami. Če bi imel človek opraviti samo s takimi kot ste vi, bi že šlo. No, sicer pa pojdem menda vendarle kmalu v pokoj.»

Vlak je nenehoma hitel preko ravnine, kjer je še tu pa tam ležalo kaj snega, droben dež je enolično pršil na okna, na obzorju sta se stikala neskončna ravnina in nebo.

Molčala sta in premišljala vsak svoje.

KNJIŽEVNA POROČILA

F. S. Finžgar: Zbrani spisi III.—VII. V Ljubljani 1929. Založila Nova založba v Ljubljani. Strani 272.

Leta 1912. sta izšla prva dva zvezka Finžgarjevih zbranih spisov, ki obsegata zgodovinski roman «Pod svobodnim solncem». Delo je tedaj v «Ljubljanskem Zvonu» zelo stvarno in v bistvu zelo pravilno ocenil dr. Janko Lokar (L. Z. 1913., str. 183.—191.). Tretji zvezek je izšel šele leta 1922. Lansko leto je izdala Nova založba, ki je od Jugoslovanske knjigarne po vojni izdajo prevzela, že sedmi zvezek. O vseh teh po vojni izdanih spisih ni «Ljubljanski Zvon» objavil nobene ocene. Zamujeno po možnosti izpolniti je namen tega referata, ki bo skušal v kratkih opombah ob posameznih zvezkih ugotoviti najvažnejše vrline in nedostatke.

I.

Ves tretji zvezek izpolnjuje socialni roman «Iz modernega sveta», ki je bil prvič natisnjen leta 1904. v «Domu in svetu». Delo je po svoji problematiki med onimi proizvodi svoje vrste, za katere je našel Upton Sinclair nekoliko zlobno, toda duhovito opredelitev, češ, da razrešujejo socialni problem na ta način, da zvežejo delavskega voditelja in kapitalistovo hčer v svetem zakonu. Skoro dobesedno tako je pri Finžgarju, ki je vrhu vsega